

GRANICE "OPOZICIJSKE" I DOMETI "POZICIJSKE LINGVISTIKE"

VJEKOSLAV ČOŠIĆ
Filozofski fakultet u Zadru
Faculty of Philosophy in Zadar

UDK/UDC: 801
Izvorni znanstveni članak
Original scientific paper

Primljeno: 1992-09-10
Received:

Pod "opozicijskom lingvistikom" podrazumijeva se lingvistika strukturalističkog tipa, točnije binaristička formulacija razrađena prvotno od R. Jacobsona za potrebe fonologije. Ta lingvistika u središte svoje metode stavlja razlikovno obilježje po kojem se identificiraju jezične jedinice, slijedom de Saussureove tvrdnje da u jeziku "postoje samo razlike".

U prilogu se istražuju granice strukturalističke metode na važnijim jezičnim razinama. Navode se primjeri neutralizacije, sinkretizma i homonimije, koji uprkos svojoj paradoksalnoj prirodi bitno ne remete funkcioniranje sistema jezika. Analizom opozicija dolazi se do spoznaje da one funkcioniraju samo u okviru zadanog sistema ili podsistema i da nužno vode do stanovitih pozicija koje se nalaze na granici jezičnog i izvanjezičnog (lingvističkog i gnozeološkog). Te su pozicije ključ za razumijevanje sistema i njegove (binarne) strukture na planu izraza. Tamo gdje opozicijska lingvistika prestaje biti operativna započinje pozicijska lingvistika. Ona se oslanja ne na plan izraza već na plan sadržaja služeći se dinamičnim modelom prikazivanja pozicija pomoću vektora, pri čemu opozicije binarnog modela upisuju svoje pozicije slijedom koji ide od općenitog prema pojedinačnom. Teorijske postavke ilustriraju se na primjeru gramatičke kategorije lica i rečeničnog modaliteta.

Dva navedena modela lingvističke analize ne suprotstavljaju se već dopunjuju i predstavljaju *grosso modo* ono što se obično naziva deskriptivnim (opozicijska) i eksplikativnim (pozicijska) lingvističkim modelom.

Nećemo mnogo pogriješiti ako kažemo da je Saussureova tvrdnja "dans la langue il n'y a que des différences"¹ temelj danas prevladavajućeg strukturalističkog naziranja na jezik, izvor i inspiracija strukturalističke metode jezične analize, koja jezične jedinice promatra u onom njihovu dijelu koji ih razlikuje od "susjednog" znaka i od svih ostalih znakova i jedinica.

U temelju navedene tvrdnje krije se zapravo uvjerenje da je jezični znak ono što ga razlikuje od svih ostalih, tj. da se identitet znaka svodi na razliku, *opoziciju* u odnosu na sve ostale znakove istog jezika. Opozicija se tako pojavljuje kao osnovni operativni pojam strukturalizma, zbog čega ovdje strukturalizam nazivamo "opozicijskom lingvistikom", suprotstavljajući ga jednoj zasad manje

¹Ferdinand de Saussure, *Cours de linguistique générale*, Paris, Payot, 1980, str. 166.

poznatoj "pozicijskoj lingvistici" koja svoju analizu počinje tamo gdje opozicijska lingvistika postaje neoperativna.²

Ovdje bismo najprije razmotrili neke slučajeve gdje strukturalistička metoda iscrpljuje svoje analitičke mogućnosti (neutralizacija u fonologiji, sinkretizam i amalgam u morfologiji, kategorija glagolskog lica, rečenični modalitet u sintaksi), a potom bismo na primjeru gramatičkog lica i rečeničnog modaliteta pokušali pokazati kako funkcionira analitički model pozicijske lingvistike. No prije toga moramo se podrobnije pozabaviti de Saussureovom tvrdnjom, stavljajući je u njezin tekstualni, pojmovni i povijesni ambijent.

U dva odjeljka koji prethode našem navodu autor razmatra jezičnu vrijednost (*valeur linguistique*) u njezinu "pojmovnom" i "materijalnom vidu" iznoseći tvrdnju o čisto relacijskoj i opozicijskoj prirodi jezičnog znaka:

"Si la partie conceptuelle de la valeur est constituée uniquement par des rapports et des différences avec les autres termes de la langue, on peut en dire autant de sa partie matérielle. Ce qui importe dans le mot, ce n'est pas le son lui-même, mais les différences phoniques qui permettent de distinguer ce mot de tous les autres, car ce sont elles qui portent la signification. La chose étonnera peut-être; mais où serait en vérité la possibilité du contraire? (.....) il est évident, même *a priori*, que jamais un fragment de langue ne pourra être fondé, en dernière analyse, sur autre chose que sur sa non-coïncidence avec le reste. Arbitraire et différentiel sont deux qualités corrélatives." (*Cours de linguistique générale*, str.163)

Na primjeru slova *t* de Saussure pokazuje da se ono može pisati na koliko god načina želimo (ilustrirana su samo tri) ako se ti načini razlikuju od načina pisanja svih ostalih slova.

Drugi je povod ovakve tvrdnje, za koju i sam autor pretpostavlja da može izgledati čudna, jest vjerojatno određeno vladajuće uvjerenje da značenje i glasovi (jezični) postoje neovisno i izvan pojedinog jezika, da na neki način preegzistiraju.³ Ovakvim poimanjem jezičnog znaka de Saussure se suprotstavlja praksi koja je jezične znakove uzimala kao entitete (stvari same po sebi), ne dovodeći ih u suodnos prema drugim znakovima istog jezika. Takva se praksa bila uvriježila u historijsko-komparativnoj lingvistici, što zbog općeg poimanja prirode riječi i glasova, što zbog same prirode svoje metode i pristupa u kojem se pratio fonetski i oblikovni razvoj svake riječi posebno i odvojeno od ostalih riječi. I ovdje prisustvujemo de Saussureovom razlazu s lingvističkom tradicijom XIX. stoljeća. Za njega jezični znak postaje znakom tek svojom pripadnošću jednom sistemu

²Termin je doslovni prijevod Guillaumeova izraza *linguistique de position* (v. *Langage et Science du Langage*, Paris, Nizet - Québec, Presses de l'Université Laval, 1969, str. 119), čiji je cilj "repérer les seuils, les 'positions' à partir et en fonction desquelles se marquent les 'oppositions'". Takva se lingvistika zasniva na tvrdnji: "Avant d'être un système d'oppositions, la langue est un système de positions".

³Što će autor kasnije izričito osporiti: "Qu'on prenne le signifié ou le signifiant, la langue ne comporte ni des idées ni des sons qui préexisteraient au système linguistique, mais seulement des différences conceptuelles et des différences phoniques issues de ce système. Ce qu'il y a d'idée ou de matière phonique dans le signe importe moins que ce qu'il y a autour de lui dans les autres signes." (C.L.G., str. 166).

znakova, tj. određenom jeziku, a svoj identitet dobiva iz odnosa i razlika prema drugim znakovima istog sistema.

Da jedna skupina glasova postaje znak tek svojom integracijom u sistem nekog jezika, očevidna je činjenica koju danas nikome ne treba dokazivati. No ovdje se nameće jedno temeljno pitanje: da li značenje jednog znaka (npr. hrv. *rat* ili njem. *Rat*) proizlazi iz njegove razlike u odnosu na njemu slične i sve ostale znakove, ili iz nečeg drugog?

Slažemo se s de Saussureom kad kaže: "Ce qui importe dans le mot, ce n'est pas le son lui-meme, mais les differences phoniques qui permettent de distinguer ce mot de tous les autres", ali se ne bismo mogli u potpunosti složiti kad kaže: "ce sont elles (razlike) qui portent la signification"⁴. Naime, ako se i možemo složiti s tvrdnjom da "razlike nose značenje", svoditi značenje na razlike i opozicije znači neizravno tvrditi da značenje proizlazi iz opozicije. Tako inzistiranje na opozicijama i razlikama potiskuje u drugi plan de Saussureovo učenje o nerazdvoživosti fonetskog i značenjskog (signifiant i signifié), nerazdvoživosti koja je posljedica ne opozicije već konvencije. A ta konvencija - birajući uvijek "nešto različito" da bi bilo prepoznatljivo - istovremeno određuje svakom znaku, svakoj riječi, njezino mjesto u sistemu. Upravo iz te konvencije i mjesta u sistemu jezika proizlaze vrijednost i značenje svakog pojedinog znaka. Tek po tom mjestu, po svojoj poziciji, jedan znak ulazi u opoziciju s ostalim znakovima, a svaka opozicija podrazumijeva barem dvije pozicije. Druga važna činjenica o kojoj moramo voditi računa - barem teorijski - jest ta da oponirati u strukturalnom i općem smislu možemo samo članove istog sistema. Odatle zaključujemo da sistem prethodi strukturi, ali i da bez strukture (sređenosti i povezanosti) nema sistema (sređenog skupa).⁵ No, ako de Saussureovo izlaganje pratimo do kraja, vidjet ćemo da se njegove prethodno iznesene tvrdnje odnose na značeće i označeno uzete izdvojeno i da zapravo služe dokazivanju da riječ ne postoji izvan i prije jezika. Jer:

"Bien que le signifié et le signifiant soient, chacun pris à part, purement différentiels et négatifs, leur combinaison est un fait positif; c'est même la seule espèce de faits que comporte la langue, puisque le propre de l' institution linguistique est justement de maintenir le parallélisme entre ces deux ordres de différences". (C.L.G., str. 166-167)

Dakle, za razliku od fonema,⁶ riječ, jezični znak je pozitivna činjenica. A pozitivno je zbog konvencije (proizvoljno i dogovorno) kojom se uspostavlja recipročni odnos između označenog i značećeg. Ovdje vrijedi de Saussureova poznata usporedba s listom papira, ili još bolje sa šahovskim figurama, od kojih svaka (bez obzira na oblik i građu) ima svoju konvencionalnu, dogovornu

⁴Primjer za suprotnu tvrdnju je pojava homonimije: fr. *grève* "pijesak" i "štrajk", lat. *versus* "stih" i "prema", hrv. *sud* "posuda" i "ustanova".

⁵"Il n'y a pas de système qui ne soit intériorément qu'une seule chose. L'idée de système emporte celle de binarité obligée. Il faut au moins deux au-dedans pour qu'il y ait système." (G. Gu i l l a u m e, *Principes de linguistique théorique*, Québec, Presses de l'Université Laval - Paris, Klincksieck, str. 175).

⁶"Les phonèmes sont avant tout des entités oppositives, relatives et négatives." (C.L.G., str. 166).

vrijednost i vlada se po pravilima koja se utvrđuju prije početka igre i vrijede do kraja igre. Skloni smo tu konvencionalnu vrijednost šahovskih figura (i jezičnih znakova) nazvati temeljnom (sistemskom) a ono što proizlazi iz mjesta na ploči relacijskom vrijednosti⁷.

Međutim, koliko god ova usporedba jezika sa šahom bila efektana, bojimo se da ni terminološki ni stvarno nije adekvatna. Naime, s jedne strane se vrijednost figura (*valeur respective*) definira položajem (pozicijom) na šahovskoj ploči a s druge se vrijednost jezičnih znakova određuje opozicijom u odnosu na ostale znakove. U pitanju je dakle prije svega termin *vrijednost* (*valeur*). Po našem mišljenju, vrijednosti šahovskih figura (i jezičnih znakova) dogovaraju se i određuju prije početka igre i prije stavljanja na šahovsku ploču. Ono na što se odnosi de Saussureova usporedba ne bi dakle bila vrijednost već važnost (*importance*) s obzirom na trenutačni položaj koji zauzima na ploči. Jedan dobro postavljeni pješak može biti važniji od pasivne kraljice ili topa! No to ne proizlazi iz njegove temeljne (ugovorene) vrijednosti. Prije početka igre svatko bi dao pješaka za kraljicu ili topa. Zato, ako trebamo govoriti o vrijednosti koja proizlazi iz položaja, onda to ne bi trebao biti položaj na ploči već položaj unutar skupa (sistema) šahovskih figura. Isto bi trebalo vrijediti i za jezične znakove, odnosno riječi. Međutim, posljednja rečenica navoda, istrgnuta iz šireg konteksta i bez dovoljno kritičnosti izdignuta na razinu aksioma, imala je pozitivnih ali i negativnih posljedica u lingvistici. Takva kakva jest ona je odgovarala određenom stanju znanstvenog duha koji zastupa "objektivni opis" jezika na zasadama empirizma i pod jakim utjecajem psihologije ponašanja.

Gradeći svoju metodologiju na razlikama i relacijama, strukturalna lingvistika je uspjela opisati gotovo cjelokupnu građu koju joj pružaju danas poznati jezici. To joj je najbolje pošlo za rukom na području glasova gdje je Roman Jakobson sve glasovne opozicije uspio svesti na 12 pari binarnih opozicija. Jakobsonovo učenje o binarnosti opozicija (nazvano zbog toga *binarizam*) dovelo je de Saussureovu postavku o razlikama do metodološkog savršenstva⁸. Izgleda međutim da je čista binarnost opozicija (*altérité*) svojstvena samo jednoj specifičnoj razini jezične analize, razini inherentnih distinktivnih obilježja.

U svom teorijskom radu "Altérité et aliété"⁹ Žarko Muljačić opovrgava Jakobsonovu tvrdnju da "fonemi označavaju čistu drugost (*altérité*)" tvrdnjom da se to može odnositi samo na inherentna distinktivna obilježja a ne i na foneme. Evo nekoliko izvoda iz tog rada:

"Chaque TDI (IDO) désigne une pure altérité en s'opposant à l'autre terme de la même opposition binaire. Par exemple, le TDI de sonorité s'oppose au TDI de non-sonorité, le TDI de nasalité à celui de nonnasalité (ou d'oralité)." (*art. cit.*, 106)

⁷Na ovo drugo bi se trebala djelomice odnositi de Saussureova tvrdnja: "La valeur respective des pièces dépend de leur position sur l'échiquier, de même que dans la langue chaque terme a sa valeur par opposition avec les autres termes". (C.G.L., str. 166).

⁸Najbolji prikaz i primjenu Jakobsonova binarizma kod nas može se još uvijek naći u Žarko M u I j a Ć i ć, *Opća fonologija i fonologija suvremenog talijanskog jezika*, Zagreb, Školska knjiga, 1972.

⁹Objavljenom u *Filologija*, 6(1970), str. 105-111.

Već na prvoj višoj razini, razini fonema, princip alteriteta prelazi u nešto što više nije čisti alteritet, što se ne oponira samo jednom jezičnom elementu već svim homofunkcionalnim elementima. Za takve opozicije Ž. Muljačić uvodi termin *alijetet* (*aliété*):

"Chaque phonème s'oppose à *tous* les phonèmes homofonctionnels qui pourraient le remplacer et non seulement à *un* phonème particulier. C'est pour cela que nous proposons le terme *aliété* pour désigner le signifié (le contenu linguistique) du phonème." (*art. cit.*, 106)

Muljačićeva terminološka i stvarna distinkcija *altérité/aliété* vraća nas tako de Saussureovoj postavci o razlikama kao sveprisutnoj pojavi u jeziku. Međutim, načelo binarnih opozicija našlo je svoju primjenu ne samo u fonologiji i fonetici nego i u sintaksi gdje ga Noam Chomsky integrira u "sintagmatska stabla", shematizirani prikaz strukture rečenice.¹⁰ U semantici je metoda binarnih opozicija bila manje učinkovita zbog same prirode leksika ali je donijela određeno osvježanje i metodološku čvrstoću nakon iskustva sa strukturiranjem semantičkih polja, uvođenjem u komponencijalnu analizu značenja riječi instrumentarij fonologije ("rešetka semova", analogija fonoloških tablica)¹¹ i sintakse (binarno stablo). No ova se metoda u semantici svodi na strukturiranje brojem ograničenih skupova sinonima ili strukturiranje značenja pojedinih riječi.

Pa ipak, na rubovima jezičnih struktura ostaje određeni broj činjenica i pojava koje se ne daju oponirati, odnosno postoje pojave u jeziku gdje značenjske razlike nisu izdiferencirane na planu izraza. Strukturalna lingvistika u tim slučajevima govori o *neutralizaciji*. Klasični primjeri "neutralizacije" su oni u leksiku, koje nazivamo homonimima (hrv. *sud* "ustanova" i "posuda", fr. *vers* "stih" i "prema"). Homonimija se u lingvistici smatra nelogičnom i paradoksalnom pojavom, nastalom slijedom fonetskog i značenjskog razvoja koji remeti sistemsku ravnotežu i krši načela o identitetu jezičnih znakova, ali bitno ne ometa komunikaciju i sporazumijevanje.

U morfologiji, pojave "gramatičke homonimije" obično nazivamo sinkretizmom: lat. *membra* (nom. i akuz. plur.), *rosae* (gen. i dat. sing., i nom. i vok. plur.), hrv. *bi* (2. i 3. lice sing. i 3. lice plur. aorista i kondicionala), itd. Poseban slučaj predstavlja ono što André Martinet naziva amalgamom. Tako u lat. *ros-arum* ne možemo razlučiti što je "genitiv", što "plural" a što "ženski rod". Amalgam, naime, pobija Martinetovu tvrdnju da "svakom značenju odgovara neko znaćeće u poruci". Međutim, na razini padežnih nastavaka (morfema ili gramatičkih morfema) *-arum* se jasno oponira nastavku *-orum* (*ros-arum/populorum*).

U fonologiji hrvatskog jezika neke izgovorne pozicije, koje izazivaju asimilaciju, dovode do odstupanja od strogih pravila fonoloških opozicija: *babac* -

¹⁰Elemente binarizma nalazimo npr. u N. C h o m s k y, *Syntactic structures*, La Haye, Mouton, 1957, a zatim i u *Aspects of the theory of syntax*, Cambridge, M.I.T., 1965.

¹¹Vidi npr. Bernard P o t t i e r, *Linguistique générale*, Paris, Klincksieck, 1974, str. 61-69.

- *bapca, vrbac - vrapca; bakrorezac - bakroresca - bakrorešče; hodnik - pothodnik (pod-hodnik), grad - gratski*, itd.

Fonemi /b/, /z/ i /d/ mijenjaju se prema pravilima asimilacije, odnosno, na njihovu mjestu u riječi pojavljuju se fonemi koji se inače (*per definitionem*) s njima oponiraju, a da se pri tom ne mijenja značenje riječi. Ova pojava nazvana je neutralizacijom (neutralizira se sistemska distinktivna funkcija) a za foneme /b/ i /p/, /z/, /s/ i /š/, odnosno /d/ i /t/ postuliraju se arhifonemi /P/, /S/ odnosno /T/ (nemarkirani članovi opozicije). Fonolozi su ubrzo odustali od pojma i termina arhifonem jer je u praksi dovodio do apsurdnih situacija pa se zadovoljavaju samo napomenom da "zbog inkompatibilnosti nekih IDO ili zbog ograničene distribucije svi fonemi ne mogu stajati u određenim pozicijama"¹².

Metoda jezičnih opozicija koja je u fonologiji dostigla najveći stupanj dosljednosti u binarizmu približila se onoj točki spoznaje o jeziku u kojoj možemo, barem teorijski, jedan od članova opozicije smatrati važnijim od drugog. To se može zaključiti iz preuređenja opozicijskih parova IDO po kojem je I. par klasične opozicije (vokalsko-konsonantsko) preuređen u dva zasebna para: vokalsko-nevokalsko i konsonantsko-nekonsonantsko; IV. par opozicija (kompaktno-difuzno) u: kompaktno-nekompaktno i difuzno-nedifuzno; a X. par (gravisno-akutno) u: gravisno-negravisno i akutno-neakutno. Tim preuređenjem uveden je dosljedno tip tzv. *privativnih opozicija*, u kojima se prvi član konvencionalno označava sa *plus* (+) a drugi sa *minus* (-).

Način binarističkog obilježavanja članova opozicije može zaista biti samo konvencija. No konvencija može ponekad biti rezultat neke nejasne intuicije koja je uporno podržava iz - u datom momentu - nejasnih razloga. Navedena nas konvencija-intuicija navodi na postavku da bi se moglo raditi ne o binarnoj opoziciji nego o nečem što bi se moglo formulirati kao *pozicija-opozicija*, tj. kao nešto što je čvrsto, stabilno, i nešto što se definira u odnosu na to stabilno, makar se radilo samo o logičkom ili terminološkom konstrukt. No na razini fonologije teško je dokazati gornju postavku. Naime, nema dovoljno čvrstih dokaza da je npr. zvučno važnije, temeljnije, od bezvučnog.

Međutim, na morfološkoj razini situacija je nešto jasnija. Ovdje se analogijom fonoloških opozicija može smatrati opozicija *markirano/nemarkirano*, gdje bi poziciju predstavljalo nemarkirano a opoziciju markirano. Nemarkirano se obično uzima kao polazni i referentni član opozicije (*konj/konj-a, konj-ski*), ali nema još uvijek dovoljno razloga da se opovrgne binarni princip sistemskog ustrojstva jezika i čvrste pozicije "opozicijske lingvistike" koja je na tom principu uspjela izgraditi do sada najpoznatije i najuspjelije lingvističke modele.

Inače, već i pravila tradicionalne gramatike o gradbi deklinacijskih paradigmi, a posebno o tvorbi plurala i ženskog roda imenica upućuju neizravno na nemarkirane pozicije (jednina, muški rod) i markirane opozicije (množina, ženski rod), a u morfologiji ima i primjera gdje se ne može govoriti o binarnoj opoziciji. To je poznati slučaj *singularia tantum* (apstraktne i zbirne imenice: *dobrota*,

¹²Ž. Mu l j a č i ć, *Opća fonologija*, str. 155-157.

ljepota, zbir, itd.) i pluralia tantum (vrata, škare, ljestve, stube, itd.). No ovi slučajevi nisu nikakva iznimka ni specifična pojava, jer ima jezika koji ne poznaju opoziciju gramatičkog broja, neki nemaju obilježja za rod imenica i pridjeva, a neki, kao npr. francuski i talijanski, nemaju deklinaciju. Oni su samo dokaz da se u jeziku ne može sve binarizirati, ali ni čvrsto odrediti kojem obliku ili kategoriji pripada mjesto pozicije. Tako u kategoriji jezičnog roda nalazimo zanimljiv slučaj tzv. *epicenog roda (genre épïcène)* gdje jedna riječ predstavlja vrstu unutar koje posebne leksičke jedinice razlikuju rod (muško-žensko, ispravnije: "mužjak" - "ženka"). Imenica koja označuje vrstu ne pozna opoziciju roda (spola), mada zbog gramatičke unifikacije nosi oznaku jednog od njih: fr. *le mouton - le bélier/la brebis, le cheval - l'éta lon/la jument*. Najčešći je ipak slučaj da jedna riječ istodobno znači jedan od rodova (spolova) i vrstu: fr. *chat - chatte, lion - lionne, loup - louve, oie - jar*; hrv. *konj - kobila, mačka - mačak, lisica - lisac, zec - zečica, itd.* Prvi članovi navedenih parova predstavljaju životinjsku vrstu ali i jedan od spolova koji ne mora biti muški (fr. *oie* "guska"; hrv. *mačka, lisica*).

Završit ćemo ovaj dio našeg razmatranja primjedbom da se opozicije javljaju unutar pojedinih pod-skupova, jedne vrste pod-sistema ili mikro-sistema. Najbolji primjer tih mikro-sistema su gramatičke i leksičko-gramatičke kategorije od kojih smo neke već razmatrali. Te su opozicije ili čisto binarne ili se mogu binarizirati, tamo gdje postoji više od dva člana mikro-sistema (npr. tri roda, sedam padeža i sl.). One i ne izlaze iz okvira tih mikro-sistema unutar kojih jedino funkcioniraju¹³ kao takve a izvode se iz nečeg što po svojoj prirodi nije jezična pojava već neki *semantički topos*.¹⁴

Ako i nismo uspjeli u potpunosti dokazati da jedan od članova opozicije predstavlja poziciju u pravom smislu riječi, možemo ipak utvrditi da sve poznate nam opozicije završavaju u jednoj poziciji, zajedničkom mjestu koje više ne možemo dalje binarizirati ni analizirati. I obrnuto, svaki od tih *semantičkih toposa* rasčlanjuje se u konačni broj (binarnih) opozicija, a svakom od tih *toposa* pripada određeni broj jezičnih elemenata ili određeni presjek u jezičnom inventaru.

U daljnjem tekstu razmotrit ćemo detaljnije granice operativnosti principa binarnih opozicija na primjerima jedne morfološke i jedne sintaktičke kategorije. Na morfološkoj razini uzet ćemo primjer gramatičke kategorije lica, odnosno paradigme francuskih nenaglašenih ličnih zamjenica (*pronoms personnels atones*), a na sintaktičkoj primjer rečeničnih modaliteta ili rečeničnog konstituenta (*constituant de phrase*).

Princip binarnih opozicija u paradigmi francuskih ličnih zamjenica funkcionira savršeno sve dok se ne pojavi specifična uporaba zamjenice 3. lica

¹³Ako uzmemo primjere kao: *le - je, nous - en, sur - quand* i sl., lako ćemo vidjeti da se ne radi o pravim opozicijama naprosto zato što njihovi članovi ne pripadaju istim pod-sistemima. Drugo je pak pitanje što drži na okupu sve pod-sisteme jednog (integrirajućeg sistema) jezika.

¹⁴*Semantički topos*, semantičko opće mjesto ("otrcana fraza, utvrđeni kliše, tradicionalni način mišljenja i izražavanja") je za nas uvjetni naziv za one segmente semantičke supstancije kojih se izraz često formalizira, bilo u vidu gramatičkih kategorija bilo u vidu sintaktičkih postupaka.

jednine muškog roda bez koreferencije, tj. bez anaforičnog ili kataforičnog značenja: *Il pleut. Il fait froid*. U francuskim gramatikama takvo nereferentno *il* najčešće nazivaju *il impersonnel* ("bezlično *il*")¹⁵.

Izuzimajući dakako ovu uporabu zamjenice *il*, E. Benveniste je paradigmu francuskih ličnih zamjenica strukturirao na veoma uvjerljiv i koherentan način koji ovdje dajemo u sažetu obliku:

Je, tu/il, elle ("lice"/"ne-lice")

Jeltu ("subjektivitet"/"ne-subjektivitet")

Jelnous ("jedinina"/"množina")

Il/ell ("muški"/"ženski rod").¹⁶

Ovakva binarna analiza može se *mutatis mutandis* izvesti u svim jezicima. Međutim, gotovo posvuda se mogu - kao i u francuskom - naći upotrebe ličnih zamjenica koje remete savršeni sklad binarnih opozicija. U njemačkom su to primjeri kao *Es regnet. Es donnert. Es schneit*; u engleskom *It's raining*; a u hrvatskom *Kiši. Grmi. Sijeva.*, itd. U ovim slučajevima oblici ličnih zamjenica kvalificiraju se kao "bezlične/lične/ zamjenice", a rečenice kao "rečenice bez (izrečenog) subjekta", što se u gramatičkom pogledu može smatrati *contradictio in adiecto*. U strukturalističkom pogledu, ovdje treba govoriti o neutralizaciji gramatičkih kategorija, eventualno o nultom morfemu ili nečem sličnom, što ujedno znači i odrediti granicu, krajnji domet strukturalističke analize. Ovakvi i slični slučajevi ostaju dakle izvan domašaja analitičkih sredstava strukturalne lingvistike, predstavljaju ono što u istraživačkom žargonu nazivamo "ostacima", slučajevima koji se ne daju sistematizirati raspoloživom i upotrebljenom metodom. No ti ostaci, kao i svaka pojedinačna neobjašnjena pojava, predstavljaju poticaj za daljnja istraživanja i traženja općenitijeg načela, savršenije metodologije.

Napuštajući analizu ličnih zamjenica i kategoriju lica općenito na pragu "bezličnih zamjenica", opozicijska lingvistika je propustila priliku da riješi jedan od ključnih problema sintakse, odnosa *Subjekt - Predikat*, čija se koneksija temelji upravo u kategoriji lica, morfološkoj kategoriji koja se u sferi "unipersonalnog" ničemu ne oponira i predstavlja čistu poziciju, tj. prijelaz iz gramatičke kategorije u semantički topos "lice". Naime, smatrajući francusko "*il impersonnel*" i njemu slične njemačko *es* i englesko *it* nerješivim problemom, gramatika i suvremena strukturalistička lingvistika nisu ih ni mogle dovesti u svezu s jednom banalnom općom pojavom da se glagol uz imenski subjekt uvijek nalazi u 3. licu.

- *Šuma gori*,

gramatički je ispravna rečenica, za razliku od

- *Šuma goriti* ili *Šuma gorimo*,

koje to nisu naprosto zato što između subjekta i glagola nema slaganja u licu.

Iz ovih primjera mogu se izvući dva jednostavna ali važna zaključka:

¹⁵U njemačkom je to *es* iz *Es regnet*, u engleskom *it* iz *It rains*, u hrvatskom *ono* iz *Ono nešto...*

¹⁶Prema E. B e n v e n i s t e, *Problèmes de linguistique générale*, Paris, Gallimard, 1966, str. 251-157 i 258-266.

1. da je slaganje glagola za subjektom u licu nužni uvjet gramatičnosti rečenice;
2. da je nereferecijalno 3. lice minimalni ali nužni oslonac sintaktičke strukture rečenice.

A činjenica da se u oba slučaja radi o 3. licu morala je ukazivati da to lice negdje u dubinskom sloju sistema jezika igra mnogo važniju ulogu od one ("ne-lice") koju mu obično pripisuju gramatičari i lingvisti. Jedan od usputnih zaključaka mogao je biti i taj da imenica posjeduje kategoriju lica, makar neizdiferenciranog, kongruencijskog koje uvijek odgovara 3. glagolskom licu. Zapreka toj jednostavnoj spoznaji bila je s jedne strane odsutnost morfoloških obilježja a s druge nemogućnost oponiranja tog lica bilo čemu u gramatičkoj strukturi imenice. Slaganje glagola s imenskim subjektom uzimalo se kao gotova, sama po sebi jasna činjenica i pravilo bez iznimke, a primjeri kao u francuskom:

- *Il est arrivé des femmes* (Došlo je /mnogo/ žena)

razmatrani su kao problem sintaktičke analize rečenice pri čemu se razlikuje jedan gramatički ("prividni subjekt" - *il*) i jedan semantički ("logički subjekt" - *des femmes*) subjekt. Na morfološkoj razini navedena rečenica može poslužiti i kao primjer neutralizacije zamjениčkog oblika *il*, jer on ni u rodu ni u broju ne odgovara, ne slaže se s "logičkim subjektom" (*les femmes*), dakle ne ulazi u opoziciju *il/elle*, ni *il/ils*, *elles*, kao što se ne oponira ni sa *je* i *tu*. Od svih kategorijalnih osobina koje nalazimo u sistemu ličnih zamjenica, u *il* iz gornjih primjera ostalo je samo "lice". Zato taj oblik i nazivamo *il unipersonnel*.¹⁷

Tako smo ustanovili još jedan primjer pojave da opći pojam, sadržan obično u nazivu gramatičke kategorije, za svoj izraz uzima oblik jednog od članova opozicije koji se time neutralizira i postaje izraz pozicije.

Drugi slučaj koji ćemo razmatrati u ovom radu jest pitanje onog što se ponekad naziva "rečenični modalitet" ili "rečenični konstituent (sastavnica)". Rečenični modaliteti se u gramatikama navode taksativno i bez posebnog zajedničkog naziva (izjavne, potvrdne, niječne, upitne, zapovijedne rečenice) ili se u novije vrijeme pod utjecajem generativne gramatike razmatraju kao "preoblike gramatičkog ustrojstva rečenice".¹⁸ Ovaj drugi pristup je za našu raspravu zanimljiviji pa ćemo za potrebe rasprave iznijeti dva modela koji se odnose na ustrojstvo francuske rečenice, te ćemo i stručne termine, odnosno njihove kratice, upotrijebiti na francuskom jeziku.

Predstavit ćemo najprije model rečeničnih modaliteta koji su dali J. Dubois i F. Dubois-Charlier:¹⁹

¹⁷Više detalja o problemu ovog oblika vidi npr. u. G. Guillaume, *Principes de linguistique théorique*, str. 267-268; G. Moignet, *Système de la langue française*, Paris, Klincksieck, 1980, str. 157-168; V. Čošić, "Sveprisutno lice", *Radovi FF Zadar*, 26(16)/1987, str. 45-60.

¹⁸Tako se definiraju u Radoslav Katičić, *Sintaksa hrvatskog književnog jezika*, Zagreb, JAZU-Globus, 1986, str. 127. Ono što mi nazivamo modalitetima za Katičića su "preoblike koje mijenjaju rečenično značenje a odnose u ustrojstvu ostavljaju nepromijenjenima".

¹⁹Vidi Jean Du Bois-Françoise Dubois-Charlier, *Éléments de linguistique française*, Paris, Larousse, 1970, str. 133.

Affir
 Const -----> Inter + (Neg) + (Emph) + (Pass)
 Imp

Model se prije svega zasniva na strukturalnim osobinama konstituenata gdje se *Affir*, *Inter* i *Imp* međusobno isključuju, tj. tvore paradigmu. Međutim, svaki od ovih obveznih konstituenata kompatibilan je s fakultativnim konstituentima *Neg*, *Emph* i *Pass*, tj. može stajati u sintagmatskom odnosu kontrasta. U ovom modelu neobično je to što u njemu nalazimo i *Pass*, koji se doista smatra preoblikom ali mijenja ustrojstvo rečenice (ne mijenjajući njezin smisao) i oponira se aktivu, koji se obično ne smatra konstituentom nego izrazom gramatičke kategorije glagolskog stanja. Osim toga, neuobičajeno je barem u tradicionalnoj gramatici ne oponirati *Affir/Neg*.

O ovim nedostacima više vodi računa jedan drugi model koji je predložio Marko Papić, a odnosi se također na strukturu francuske rečenice:²⁰

Déclaration				Actif
Interrogation	+	Affirmation	+	Passif
Exclamation		Négation		Pronominal
Impératif				

Kao i Dubois-Dubois-Charlier, Papić razlikuje dvije vrste konstituenata (ili preoblika), one koji se međusobno isključuju i one koji se s njima kombiniraju na sintagmatskoj osi. On ih i terminološki razlikuje kao *modalitete* i *forme*. Među formama on navodi *Affirmation* i *Actif* koje su Dubois- Dubois-Charlier ispustili, vjerojatno stoga što te *forme* ne podliježu transformaciji a to je posljedica njihove nemarkirane morfološke prirode. *Pronominal* kao forma uvršten je zbog opozicije s *Actif* i *Passif*. Tako je *Négation* kao forma (fakultativni konstituent) dobila svoju opoziciju u *Affirmation* čije je mjesto među modalitetima zauzela *Déclaration*. Time su *Affirmation* i *Déclaration* razdvojene kao što je to činila tradicionalna gramatika, smatrajući potvrdne i niječne rečenice podvrstama izjavnih rečenica (kojima bi u gornjem modelu odgovarala *Déclaration*). Međutim, postoji određena asimetrija u sintaktičkom ponašanju forme *Affirmation* u odnosu na *Négation*. Jer, ako se mogu nijekati izjavne, upitne i zapovijedne rečenice, teško se za jednu upitnu rečenicu može reći da je i potvrdna: *Interrogation* + *Affirmation*. S druge strane, *Interrogation* + *Négation* (upitno-niječna rečenica) u semantičkom pogledu daju približni ekvivalent potvrdne (*Affir.*) [ili možda izjavne (*Decl.*) rečenice?]. Pogledajmo nekoliko primjera u francuskom i hrvatskom:

- Est-il arrivé? (Je li stigao?)

jednoznačna je upitna rečenica u odnosu na

²⁰Vidi Marko P a p i ć, *Gramatika francuskog jezika*, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Beograd, 1984, str.30.

- N'est-il pas arrivé?

koja može značiti "Nije stigao", uz konotaciju "čuđenja", ili "Stigao je", uz konotaciju "predbacivanja" sugovorniku za neznanje ili skrivanje činjenice. Upitno-niječne rečenice su dakle dvoznačne a njihovo pravo značenje (govornikova namjera) doznaje se iz konteksta:

- N'est-il pas arrivé hier? [Nije li on (već) jučer stigao?]

ili govorne situacije. Odatle i njihova česta upotreba u govorništvu, kao što je npr. izreka: *Nisam li vam stalno govorio...* koja ima semantičku vrijednost izjavno-potvrdne rečenice "Stalno sam vam govorio...".

Ne ulazeći ovdje u pitanje afiniteta upitno-niječne i potvrdne rečenice, smatramo da je gore utvrđena asimetrija (*Inter-Neg/Ø*) jedna od slabih točaka Papićeva modela iako se ne radi o slabosti modela već o odrazu stvarnog stanja u jeziku. Osim toga, u njegovu modelu ostaje nejasan odnos modaliteta *Déclaration* i forme *Affirmation*. Problematična je zapravo njihova formalna identifikacija i razgraničenje.

Tako se može reći da u rečenici *Il est arrivé* imamo i *Decl* i *Affir*. No kako ni jedno ni drugo nije markirano, identifikacija i razlučivanje nisu mogući, barem ne u formalnom smislu i na razini dostupnoj strukturalnoj analizi. To nas upućuje na već poznatu pojavu neutralizacije, tj. sinkretizma modaliteta *Decl* i forme *Affir*. U ovoj točki analize opozicijska lingvistika postaje neoperativna a njezin analitički instrumentarij neučinkovit. Možemo dakle pretpostaviti da se radi o jednoj od onih polaznih točaka (pozicija) od kojih polazi binarizacija, pojava koju je Žarko Muljačić naslutio u već navođenu radu:

"La structure superficielle et le niveau (mor) phonologique sont binaires et représentent une espèce de "moules" par l'intermédiaire desquels *les données non binaires de la structure profonde* (podcrtao V.Č.) et du niveau phonétique subissent la "binarisation" nécessaire à toute communication humaine". (*art. cit.*, 111.)

Ako s ovim što smo iznijeli povežemo činjenicu da su u počecima generativisti sve transformacije izvodili iz *Affir* kao bazičnog konstituenta (koji se uz to oponirao sa *Inter* i *Imp*), onda bismo pravu istinu trebali tražiti izvan okvira mišljenja i analitičkih shema opozicijske, odnosno strukturalne lingvistike. Naime, mi prihvaćamo da *Decl* nije isto što i *Affir* (jer je i *Affir* i *Neg*), da se na određeni način *Decl* oponira *Inter* i *Imp*. Međutim, postavlja se pitanje odakle se onda izvode (preoblikuju) rečenični modaliteti. Što se u jezgrenoj rečenici nalazi na mjestu modaliteta?

Po našem mišljenju, to ne bi bio *Affir* u tradicionalnom smislu, već nešto što je s njim u uskoj vezi u morfološkom i semantičkom smislu. Na to nas upućuje i Papićevo umjetno ekstrapoliranje *Decl* iz *Affir*. Mi ćemo taj umjetno ekstrapolirani modalitet, koji bi po našem mišljenju trebao biti modalno obilježje - ako uopće

može biti govora o modalnosti - jezgrene rečenice, uvjetno nazvati *Positiv*.²¹ U semantičkom (i gnozeološkom pogledu) to bi bilo naše prethodno, uvijek *pozitivno iskustvo* o stvarima o kojima govorimo a prema kojima u izričaju možemo zauzeti različita stajališta (modulirati iskaz), uvijek u funkciji konkretne i pojedinačne situacije. *Positiv* se ne oponira nijednom modalitatu ili formi, odnosno obveznom ili fakultativnom rečeničnom konstituentu. On im je inherentan i na njega se svi oni referiraju. Jedan od dokaza za ovu tvrdnju mogli bismo naći u hrvatskom jeziku gdje se npr. upitna rečenica gradi rječcom *li* koja se uvijek oslanja na potvrdni prilog *da* ili glagol postojanja *biti* ako se ne oslanja na sam glagol rečenice:

- *Dolazi li on redovito? / Da li dolazi redovito? / Je li dolazi redovito?*

Što se tiče upotrebe glagolskog načina, koji po našem mišljenju igra odlučnu ulogu u tvorbi rečeničnih modaliteta, za sada možemo samo postaviti tezu da je pozitiv impliciran u oblicima indikativa, jedinog glagolskog načina prikladnog za funkcioniranje u izjavno-potvrđnoj rečenici.²² A što se tiče rečeničnog modaliteta, pozitiv je impliciran u izjavno-potvrđnim rečenicama. Sa stajališta na kojem se još uvijek nalazimo u ovom stadiju izlaganja problema, on je - kao i unipersonalna (univerzalna) zamjenica *il* - neutraliziran pod morfosintaktičkom strukturom jednog od modaliteta, prepoznatog i priznatog kao takvog u opoziciji s drugim modalitetima. Za njega tvrdimo da se ničemu ne oponira, da predstavlja poziciju iz koje se "binariziraju" nama prepoznatljive markirane opozicije. Kao i u drugima do sada razmatranim slučajevima, ta nas je pozicija dovela do gnozeologije. Jer, tamo gdje završava lingvistika, počinje gnozeologija, teorija ljudske spoznaje.

Time bi za nas problem modaliteta jezgrene rečenice bio samo načelno riješen. Prethodno iznesenim mi smo djelomoce opravdali nekadanju praksu generativista da rečenične konstituente izvode iz *Affir*. Njih je, međutim, potraga za simetrijom opozicija odvela još dalje, do nijekanja konstituenta u jezgrenoj rečenici. Pa ipak: *ex nihilo nihil*. Strukturalni odnosi nisu sami sebi svrha, na njima ne završava analiza jezika nitu na njima počiva jezični sustav. Naprotiv, postojanje sustava ili pod-sustava je nužni uvjet za svako strukturiranje i binariziranje, kao što smo to već istakli. Isto tako smo rekli da sve strukturalne opozicije završavaju u nekom semantičkom toposu. Sada bismo - iz obrnute perspektive - mogli reći da te opozicije počivaju na nekom semantičkom toposu, tj. da sintaktička i morfološka struktura jezika počiva na još nedovoljno istraženim semantičkim strukturama.

Danas se ti semantički toposi mogu lako identificirati (ali ne i eksplicirati) metodom binarnih opozicija. Kad je generativna gramatika identificirala jezgrenu rečenicu kao nekakav iskaz bez rečeničnog konstituenta, tj. bez definiranog odnosa

²¹Termin smo prvi put upotrijebili u radu "Le mode verbal et la modalité de la phrase", *Actes du XVIIIe Congrès International de Linguistique et philologie Romanes* (Trier 1986), Tübingen, Max Niemeyer Verlag, 1991, str. 387.

²²To se odnosi na modalitet nezavisnih rečenica. Uporaba glagolskih načina u zavisnoj može biti uvjetovana nekim drugim sintaktičkim razlozima. Ostali glagolski načini (osim imperativa) mogu "modulirati" značenje rečenice u smjeru "eventualnosti", "dubitativnosti", "optativnosti" i sl.

prema govornoj situaciji (govornik---> situacija---> iskaz), za nju se eksplikacija sastojala u opisu i utvrđivanju slijeda transformacija u konkretne rečenice koje nose obilježja pojedinih konstituenata. Međutim, to nas kao eksplikacija ne može zadovoljiti.

Bitno drugačiji pristup eksplikaciji jezičnih pojava, u ovom slučaju rečeničnih modaliteta, sastoji se u tome da se, nakon što je identificirana temeljna (nemarkirana) pozicija, odrede i pozicije ostalih (markiranih) opozicija. To zahtjeva "posebnu tehniku" analize koju Gustave Guillaume naziva "pozicijskom lingvistikom" definirajući je sljedećim riječima:

"Il s'agit en effet toujours, dans la mise en oeuvre de cette technique, de se représenter vectoriellement, si l'on peut s'exprimer ainsi, un phénomène linguistique, c'est-à-dire d'en rapporter le dynamisme à un cinétisme vecteur, dont il est pris ensuite une connaissance intérieure au moyen de coupes portées successivement par le travers. Ces coupes marquent dans le cinétisme vecteur des positions prises".²³

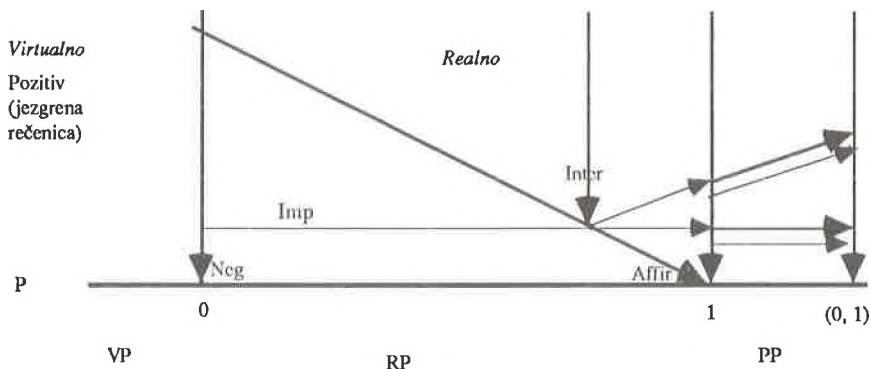
U razmatranju odnosa *Pozitiva* i *Afirmativa*, te ostalih modaliteta rečenice, mi ćemo se od sada umjesto binarnim služiti "vektorskim" prikazom njihova sustava. Pozicije pojedinih modaliteta bit će označene strelicama i to slijedom koji će ujedno predstavljati *modogenezu* (slijed modaliteta u "razumskoj kronologiji"). Vodeći dakle računa o svemu što smo prethodno rekli, poslužiti ćemo se radi lakšeg praćenja crtom (*P*) koja predstavlja *Pozitiv* u njegove tri faze: VP (virtualno pozitivno), RP (realno pozitivno) i PP (post-pozitivno), što bi trebalo predstavljati rečenicu prije iskaza (jezgreni rečenica), rečenicu-iskaz u kojoj je ugrađen stav govornika prema iskazu (rečenični modalitet) i reakciju sugovornika na sam iskaz ako to iskaz traži (pitanje, zapovijed). Glavne orijentacijske točke modogeneze su *Negacija* i *Afirmacija* (Potvrda), koje se ovdje ne oponiraju binarno već predstavljaju pozicije koje razgraničavaju tri faze modogeneze, po čemu su one i glavne *modoteze*, i ograničavaju područje rečeničnog iskaza unutar kojeg se nalaze preostali modaliteti (*modoteze*) - *Interogacija* i *Imperativ*. Njima, dakle, prethodi jezgrene rečenica (JR), sintaktički nestrukturirana i bez pragmatičkih naznaka, a slijedi im post-pozitivno (-negativno), koje ne pripada vremenu rečeničnog iskaza (lokuciji) već interlokuciji, akciji-reakciji u govoru, ali joj je ishodište u samom rečeničnom iskazu koji tu reakciju izaziva po svojoj prirodi karakterističnoj za "komunikacijske modalitete" upit i zapovijed, odnosno *Interogacija* i *Imperativ*.²⁴ Između Virtualnog i Realnog stoji *Negacija*, prva *modoteza* i eklatantan dokaz našeg pred-iskustva o sadržaju iskaza. Da nema tog iskustva ne bismo mogli iskazati jednu niječnu rečenicu, govoriti o nečem o čemu ništa ne znamo, o nečem što ni virtualno ne postoji.

²³G. Guillaume, *Principes de linguistique théorique*, str.185.

²⁴Te smo modalitete nazvali "komunikacijskim" da bismo ih razlikovali od "kognitivnih" (*Afirmacija* i *Interogacija*), koji upućuju na odnos iskaza i stvarnosti. Komunikacijski modaliteti "induciraju" reakciju sugovornika koji je pozvan da se izjasni (*da* ili *ne*) o odnosu iskaza i situacije, ili da postupi po naredenju, u slučaju zapovjedne rečenice.

Suprotno Negaciji nalazi se Afirmacija, izraz sukladnosti našeg pred-iskustva s konkretnim iskustvom i potrebama iskaza. Kao takva, Afirmacija (potvrдна rečenica) je najprikladniji i najbliži izraz sadržaja našeg pred-iskustva, odatle i pokušaji da se iz *Affir* izvedu svi ostali modaliteti. Afirmacija ujedno predstavlja u našoj shemi krajnju točku prijelaza iz Virtualnog u Realno, puni izraz Realnog, pa smo njezinu poziciju označili sa 1. Između Negacije (0) i Afirmacije (1) smještaju se Interogacija i Imperativ koji također izlaze iz VP ali nikada ne dosižu crtu RP: Interogacija je uvijek, pa i u govorničkom pitanju, svojevrsna virtualizacija (*mise en débat*) sadržaja iskaza, a Imperativ nije nikada aktualan kao sadržaj iskaza već samo kao govorni čin. Za razliku od ostalih rečeničnih modaliteta, Imperativu u mnogim jezicima pripada i odgovarajući glagolski način - imperativ.

Ako bismo pokušali slikovito sažeti ono što smo gore izložili, onda bi to otprilike izgledalo ovako:²⁵

Ova pojednostavljena shema prikazuje samo glavne modalitete rečenice, njihove pozicije i usmjerenost. Iz nje su radi jasnoće izostavljeni neki sekundarni modaliteti (optacija, intero-negacija, izuzimanje i sl.) koji se mogu dosta lako inegrirati u zadani okvir. Za razliku od binarnih pokušaja sistematizacije rečeničnih modaliteta, on ističe:

²⁵Ova je shema uz manje preinake preuzeta iz rada navedenog u bilješci 21.

1. Zajedničko ishodište svih modaliteta iz *Pozitiva*,
2. Izravnu vezu jezgrene rečenice i *Affir*, što bi trebalo biti u uskoj vezi s glagolskom morfologijom i općenito s gramatičkom formalizacijom nekih semantičkih toposa,
3. Slijed mentalnih operacija od općeg, virtualnog, prema pojedinačnom, što je opće načelo na kojem počiva struktura jezika,
4. Vezu *jezik - govor - komunikacija*.

Vraćajući se zaključno temi našeg naslova o odnosu opozicijske i pozicijske lingvistike, možemo kazati da se one ne isključuju već dopunjuju i predstavljaju dvije faze istraživačkog postupka pri čemu opozicijska lingvistika, po svojoj vlastitoj prirodi i prirodi svog predmeta, operira nužno na planu izraza idući od govora (*parole*) prema jeziku (*langue*), od opozicija prema pozicijama, koje ona lokalizira ali ih nije u mogućnosti analizirati i eksplicirati. Pozicijska lingvistika polazi upravo od tih pozicija razrađujući ih na planu sadržaja. Ili prema dinamičnoj shemi:

Opozicija (binarni model)---> *Pozicija* (vektorski model)---> *Opozicija*

I na kraju, autor je svjestan da ovom sažetom radu nedostaju brojni dokazi, argumenti i primjeri za mnoge tvrdnje i teze, da su mnoge misli i pojmovi ostali neobjašnjeni i nerazrađeni. Čitatelj koji je imao strpljenja čitati ga do kraja sigurno je to primjetio i možda shvatio da se radi samo o nacrtu, teorijskim osnovama za jedno šire istraživanje problema lingvističke metodologije, općenito, i do sada malo istraživanog i još manje osvjetljenog fenomena rečeničnog modaliteta, posebno. Sve te nedostatke autor preuzima na sebe kao svoj dug čitatelju i lingvistici.

Vjekoslav Čosić: THE LIMITS OF "OPPOSITIONAL" AND THE POSSIBILITIES OF
"POSITIONAL LINGUISTICS"

S u m m a r y

The term "oppositional linguistics" alludes to linguistics of the structuralist type, to be more precise, to the binary formulation originally developed by R. Jakobson for the purposes of phonology. This kind of linguistics, as the central tenet of its method, takes the distinguishing feature identifying language to be in accord with de Saussure's assertion that "there are only differences" in language.

The paper explores the limits of the structuralist method on the more significant levels of language. Examples are given of neutralization, syncretism and homonymy which, regardless of their paradoxical nature, do not essentially disturb the functioning of the language system. Through an analysis of oppositions, the author comes to the conclusion that they function only within a framework, within a given system or subsystem, and that they necessarily lead to certain sites on the borderlines of language and what is outside language (the linguistic and gnoseological). These sites are keys for understanding the system and its (binary) structure on the level of expression. Positional linguistics commences where oppositional linguistics ceases to be operative. Positional linguistics does not rely on the level of expression but on the content, implementing a dynamic model of representing positions by way of vectors whereby the oppositions of the binary model inscribe their positions (sites) in an order which goes from the general towards the particular. The theoretical assumptions are illustrated with examples of the grammatical category of person and sentence modality.

The two models of linguistics analysis do not stand in opposition but complement each other and represent *grasso modo* what is ordinarily termed the descriptive (oppositional) and explicative (positional) linguistic models.